

**Контуры карьерного роста
ректора Одесского государственного университета -
Исаия Павловича Шмидта (1895 -1975)**

В статье освещены контуры карьерного роста ректора Одесского государственного университета И. Шмидта на фоне исторических событий 1920 — 30-х гг. В научный оборот впервые введён значительный массив архивных документов Государственного архива Российской Федерации, раскрывающих процедуру поступления, обучения и окончания И. Шмидтом Института красной профессуры.

Levchenko V. V.

**Career path of Isaiah Pavlovich Schmidt (1895 -1975),
Odessa state university rector**

The article highlights career path of Isaiah Pavlovich Schmidt, Odessa State University Rector on the background of historical events from 1920 to 1930. Based on a large number of archival documents of the Russian Federation State Archive, the paper reveals the process of his entering, education and graduation from the Institute of Red Professors.

Левченко Г. С.

**НАУКОВИЙ ДОРОБОК ВИКЛАДАЧІВ
ІМПЕРАТОРСЬКОГО НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ОДЕССКИЙ ВЕСТНИК»**

У другій половині XIX ст. з'явилися нові фактори, що сприяли прискоренню загального культурного розвитку на українських землях. Поступальним, хоча складним та суперечливим, був розвиток науки, який приводив до позитивних зрушень. У цей час значно розширилася джерельна база історичних досліджень, зріс обсяг наукової продукції, зміцніли творчі зв'язки істориків, посилювалися їх інтереси до проблем історичної науки.

Важливу роль у поширенні історичних досліджень, у досліджуваній період, продовжував відігравати «Одесский Вестник» (ОВ, 1827 — 1894) — регіональна газета, в якій публікувалися матеріали з історії, етнографії, фольклористики, археології, документальні та наративні джерела, літературні матеріали тощо. Поступово ОВ еволюціонував до рівня справжнього хроніста, на шпальтах якого публікувався широкий спектр різноманітних питань, у тому числі в сферах наукової діяльності. Протягом багатьох років до появи губернських відомостей, це періодичне видання залишалось єдиною газетою в Північному Причорномор'ї і довгий час було своєрідним центром, що гуртував навколо себе науковців південного регіону. Незважаючи на те, що в другій половині XIX ст. з'явилася низка

наукових видань, але науковці продовжували співпрацювати з газетою, а її редактори, дотримуючись традицій, всіляко заохочували до співробітництва наукові кола, повідомляючи в анонсах про це своїх читачів.

Проведення суцільної евристики всіх публікацій ОВ дало можливість виявити значний пласт наукового доробку викладачів Імператорського Новоросійського університету (ІНУ) на шпальтах газети, який представлений різними жанрами та різними за обсягами матеріалами. Це дало можливість звернутися до малодослідженої проблеми, а саме — співпраця науковців з провідним періодичним виданням на теренах південноукраїнських земель.

Серед останніх досліджень, які певним чином можуть слугувати у вивченні зазначеної проблеми, важливим є вихід чотирьохтомного біографічного видання «Професори Одеського університету» в якому вміщені короткі узагальнюючі оцінки наукового доробку професорів університету [1]. Дане видання містить відомості про двадцять трьох професорів ІНУ, які публікувалися на шпальтах ОВ, але в них не вказані матеріали про публікації в газеті. У 2009 році побачило світ енциклопедичне видання «Одеські історики», в переліку праць якого ми зустрічаємо імена лише двох істориків (О. Маркевич і В. Яковлев), у бібліографії праць яких згадано про публікації на шпальтах ОВ [2, с. 261, 465].

Внаслідок копіткої праці дослідників 1997 р. вийшов біобібліографічний покажчик праць О. Маркевича [3]. У ньому, певним чином дякуючи самому історику, що залишив нащадкам покажчик своїх праць, в переліку його наукового доробку вказані газетні публікації, у тому числі й в ОВ [4]. У працях істориків, присвячених О. Маркевичу є звернення до опублікованих в ОВ публічних лекцій історика, а також до звітів про роботу вченого на археологічних з'їздах у Ярославлі (1887) та Вільно (1893) [5].

Наукова література має приклади й інших згадок щодо публікацій вчених ІНУ на шпальтах ОВ. Так, 1916 року вийшло зібрання творів В. Григоровича під редакцією М. Попруженка, в якому вміщена стаття із ОВ за 1870 рік, про що було зазначено в передмові [6]. У вступній статті М. Попруженка «Виктор Иванович Григорович в Одессе» вказувалось, що про останні місяці життя В. Григоровича і його поховання можна прочитати в статті М. Завадського, який подав в ОВ від 30 грудня 1876 року скорочені промови професорів О. Кочубинського й І. Некрасова [6; XXIV]. Завдяки цьому матеріали газети можуть послужити для науковців цінним джерелом у висвітленні сторінок біографії відомого вченого-славіста. У бібліографічному покажчику праць В. Григоровича [7] міститься інформація про його публікації в ОВ. Зокрема згадується ювілейна промова В. Григоровича «На память о Борисе-Михаиле, праотце славянского просвещения» (1870), присвячена церковним візантійсько-слов'янським відносинам IX ст., а її текст у повному обсязі вміщений у зібранні творів В. Григоровича під редакцією М. Попруженка [6; 162]. Ще один бібліографічний покажчик вийшов у 2005 році присвячений Ф. І. Леонтовичу, в якому є інформація про співпрацю вченого з одеською періодикою, але публікація в ОВ не зазначена [8]. Отже, завданнями даної розвідки є встановлення співпраці викладачів ІНУ з редакцією ОВ та внесення до бібліографічних реєстрів вчених нових даних щодо їх науково-дослідної діяльності.

Від створення ІНУ (1865) й до припинення виходу ОВ (1894) — за 29 років — на сторінках газети оприлюднили свій науковий доробок двадцять чотири викладачі вишу. Більшу частину складає науковий доробок істориків (15 викладачів) і з них чотирнадцять професорів ІНУ. Із ста дванадцяти публікацій — сто дві статті — це праці істориків (публічні лекції, промови та виступи, археографічні публікації, замітки, бібліографія, звіти, повідомлення, листи до редакції, некрологи тощо). Варто відмітити, що професори інших спеціальностей (хімія, філологія, математика, фізіологія, зоологія, філософія, богослов'я тощо) вмістили на шпальтах газети по одній (максимум три публікації), а

доробок істориків (в межах десяти і більше) свідчив про їх активну співпрацю з ОВ, що пояснювалося редакційною політикою газети, а також підвищеним інтересом читачів саме до вміщуваних історичних матеріалів.

Досить плідно співпрацюючи з ОВ, професори університету у своїх публікаціях висвітлювали різні аспекти наукових проблем. Серед них матеріали Г. Афанасьєва [9], О. Трачевського [10], О. Кочубинського [11], О. Кудрявцева [12], О. Кіріпнічкова [13], Ф. Леонтовича [14], Д. Овсянико-Куликовського [15], Ф. Успенського [16], В. Яковлева, В. Модестова, О. Маркевича, В. Надлера та ін.

Серед згаданих істориків ми вже окремо розглядали співробітництво професора В. Яковлева з ОВ [17], а в результаті фронтального огляду ОВ можемо зробити висновок, що найбільше уваги В. Яковлев приділив у своїх публікаціях висвітленню історії Одеси і продовжив справу таких відомих дослідників як М. Мурзакевич, А. Скальковський, К. Смольянинов. Особливо історик плідно співпрацював з ОВ наприкінці 1880-х років [18]. У рубриці «Із Одеської старовини» він надрукував чотири археографічні публікації, що висвітлювали різні аспекти історії південноукраїнських земель. Історик наголошував на необхідності оприлюднення джерел та вміщував у своїх публікаціях переважно документи, присвячені історії міста Одеси, ставлячи за мету надати можливість читачам черпати інформацію із першоджерел.

3 червня 1889 року ОВ почав виходити під редакторством В. Кірхнера, який став власником газети і плекав надію на продовження своєї редакторської діяльності. Головне управління у справах друку не затвердило його редактором, а запропонувало йому подати ім'я нової особи на посаду редактора. Серед запропонованих трьох кандидатів значилося ім'я історика В. Яковлева [19]. Його ж називали серед тих, хто брав участь у співробітництві з газетою. Про це редакція повідомляла своїх читачів в першому номері газети за 1890 рік [20].

Двадцятип'ятирічному ювілею заснування ІНУ найстаріша газета краю присвятила передову статтю, в якій було дано загальний огляд історії вишу, а також зазначалось, яке значення він мав для міста [21]. В цьому ж номері майже цілу сторінку займала стаття В. Яковлева, в якій були вміщені портрети перших чотирьох ректорів університету з поясненнями історика до них. У наступних двох номерах світ побачила історична записка, приурочена ювілею, читана О. Маркевичем на урочистому університетському акті [22]. Отже бачимо, що коло їх наукових інтересів перетиналося та навіть простежувалося деяке суперництво у науковій діяльності цих двох дослідників. Так, після виходу 1889 року «Історії заселення Хаджибею. 1789 — 1795» В. Яковлева через п'ять років вийшла праця

О. Маркевича присвячена цій же проблемі, але із взятими ширшими хронологічними межами, а серед інших робіт дослідник використав працю В. Яковлева [23].

Газетні публікації дають можливість уявити, що поле наукових інтересів В. Яковлева було різноманітним. Він захоплювався постаттю О. Пушкіна, звертаючи увагу на значення півдня України в житті та діяльності поета. Про короткочасне перебування в Криму М. Лермонтова вчений написав статтю в ОВ, використовуючи документи, вміщені у французькому варіанті газети [24]. В останні роки свого життя В. Яковлев плідно співпрацював з ОВ, був його співробітником і вмістив на сторінках газети частину свого наукового доробку. Можна погодитись із думкою О. Маркевича про те, що «якщо взяти разом публікації В. Яковлева з історії Одеси, то його ім'я можна поставити після імен П. Бруна і А. Скальковського як ім'я одного із видатних істориків Одеси» [25].

Ще два відомих історики відзначилися своєю співпрацею і значним науковим доробком на шпальтах ОВ. Це — Олексій Іванович Маркевич (1847 — 1903) і Василь Карлович Надлер (1840 - 1894).

У другій половині XIX ст. стало популярним читання публічних лекцій. Після прочитання двох лекцій, присвячених українській історії в петровську епоху, О. Маркевич оприлюднив їх текст в ОВ. Матеріал лекцій детально висвітлював історичні події від виборів гетьмана І. Скоропадського до П. Полуботка і охоплював історію козацької проблематики [26].

Однією з постійних, тобто популярних, рубрик ОВ було розміщення на її сторінках бібліографічних оглядів. У цьому жанрі активно себе прояв професор О. Маркевич, який оприлюднив декілька критичних оглядів на журнал «Киевская старина», презентуючи українознавчий журнал у південному регіоні. В одному з нарисів він подав спочатку короткий аналіз вміщених в журналі матеріалів історії південного регіону і зокрема Новоросійського краю. Автор підкреслив, що на сторінках київського часопису вміщується дуже важливий матеріал для любителів південноруської історії. Позитивним на думку О. Маркевича є те, що «Редакція вміщує об'єктивні історичні дослідження, не допускаючи на свої сторінки ніякої полеміки. Ми можемо бачити поруч різні за змістом, але цінні матеріали. Матеріали, які дають підґрунтя для такої мирної угоди — розвиток південноруської національної самосвідомості» [27].

Цікавим є той факт, що редакція газети досить оперативно публікувала матеріали, в яких автори вдавались до полеміки або критично реагували на вміщені матеріали. Так, професор Василь Іванович Модестов (1839 — 1907) критично зауважив професору О. Маркевичу щодо першого складу професорів ІНУ, що О. Веріго міг стати викладачем лише 1866 року і не був у числі перших викладачів університету [28]. На висловлену критику О. Маркевич відреагував блискавично. У наступному номері ОВ він зазначив, що повністю погоджується із висловленими зауваженнями, а допущені помилки пояснив тим, що не встиг переглянути текст промови в надрукованому вигляді в редакції газети, як було домовлено з редактором. О. Маркевич подякував за висловлені зауваження, зазначивши наприкінці, «не помиляється лише той, хто нічого не робить» [29]. Дана публікація дає можливість зрозуміти ставлення редакції газети до розміщуваних матеріалів. Всього ж за нашими підрахунками на шпальтах ОВ О. Маркевич вмістив десять публікацій [30].

Ще одним постійним автором серед одеських вчених істориків був В. Надлер, що з 1 січня 1891 року був зарахований ординарним професором і деканом історичного факультету ІНУ. Його наукові інтереси вражали своєю різноманітністю. В Одесі він зацікавився історико-красназавчою тематикою і називав себе послідовником В. Яковлева та О. Орлова, з працями яких пов'язував зародження «нового, насправді наукового напрямку в одеській історіографії» [31]. Історик багато уваги приділяв дослідженню перших років існування Одеси та діяльності її перших керманівців. Редакція ОВ писала про В. Надлера як «про поважного співробітника» [32].

Оригінальність та унікальність ОВ відзначали вже його сучасники, наголошуючи на тому, що газета мала велику заслугу як популяризатора досліджень вчених. Чинники, які вплинули на концепцію газети та факти, що підтверджують її самобутність, дають підстави говорити про важливість використання газетних публікацій у висвітленні багато-векторних досліджень, у тому числі й проблем вивчення наукового доробку й розширення бібліографії вчених ІНУ.

Бібліографія

1. Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біогр. словник. Т. 1: Ректори. — 2-е вид., доп. // Відп. ред. В. А. Сминтина. — Одеса : Астропринт, 2005. — 128 с.;
- 2.

Т.2.А — І. — Одеса: Астропринт, 2005. — 512с.; Т. 3.К —П. — Одеса: Астропринт, 2005. — 600 с.; Т. 4.Р —Я. — Одеса : Астропринт, 2005. — 632 с.

2. Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок XIX — серединаXX ст.). — Одеса : Друкарський дім, 2009. — 480 с.

3. Маркевич Алексей Иванович (1847 — 1903): Биобиблиографический указатель / Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. Науч. библиотека: Сост.; В. В. Самодурова, И. В. Максименко; Научн. ред., автор вступ, ст. Т. Н. Попова. — Одеса, 1997. — 152 с.

4. Маркевич А. Список моих работ. — Б. м., б. г. — 24 с.

5. Синявська О.О. Історик Олексій Іванович Маркевич: життя та діяльність. — Одеса, 2003. - 116 с.

6. Собрание сочинений Виктора Ивановича Григоровича (1864 — 1876). — Одесса, 1916. - 450 с.

7. Виктор Иванович Григорович: Библиографический указатель / ОГУ. Научная библиотека; Сост. М. Х. Гройсман; Ред. В. В. Самодурова. — Одеса, 1991. — 54 с.

8. Ф. І. Леонтович (1833 — 1910): біобібліографічний покажчик / упорядник, автор передмови та вступної статті О. Є. Музичко. — Одеса, 2005. — 148 с.

9. Афанасьев Г. Десятилетие общества св. Кирилла и Мефодия (1870 — 1880 гг.) // ОВ. — 1880. — 15 травня; Русские кредитные учреждения// ОВ. — 1890. — 19 листопада; Общества взаимного кредита в России // ОВ. — 1889. — 23, 24 серпня; Гниляковцы и городская земля // ОВ. — 1889. — 28 серпня; Лондонская стачка // ОВ. — 1889. —

4 серпня; Рост и население Франции // ОВ. — 1889. — 25 жовтня; Пропала совесть // ОВ. — 1889. — 10 листопада; Бразильский переворот // ОВ. — 1889. — 26 листопада; Харьковские дворяне и майорат // ОВ. — 1889. — 4 грудня; Продовольственные меры (К вывозу хлеба) // ОВ. — 1891. — 4 серпня; Продовольственные меры. Доставка и распределение хлеба//ОВ. — 1891. — 8 серпня та ін.

10. Трачевский А. Высшие женские курсы в Одессе//ОВ. — 1879. — 31 січня, 4 лютого; Немецкий вопрос во Франции при Людовике XVI // ОВ. — 1880. — 11, 12 вересня; Витторино да Фельтре (Очерк из истории педагогики) // ОВ. — 1881. — 24, 25 жовтня та ін.

11. Кочубинский А. Печатник Г. Ульрих//ОВ. — 1880. — 7 травня; В виду тысячелетних поминок славянского самосознания//ОВ. — 1885. — 16 січня; На рубеже тысячелетия// ОВ. — 1885. — 6 квітня; О нашей католической братии на юге — хорватах // ОВ. — 1887. — 9 березня; Еще свидетель славянского возрождения (Я. Ф. Головацкий) // ОВ. — 1888. — 7 червня; Московский архив министерства юстиции и наш юг// ОВ. — 1890. — 26, 28 травня та ін.

12. Кудрявцев А. Две речи на панихидах по Николаю Ивановиче Пирогове // ОВ. — 1881. — 9 грудня та ін.

13. Кирпичников А. Два слова об И. С. Аксакове// ОВ. — 1886. — 6 лютого; А. С. Пушкин (29 января 1837 — 29 января 1887 г.) // ОВ. — 1887. — 29 січня; Со святой горы. II // ОВ. — 1890. — 20 серпня та ін.

14. Леонтович Ф. К вопросу об учащихся в коммерческих училищах// ОВ. — 1888. — 18 серпня.

15. Овсяннико-Куликовский Д. К вопросу о высшем женском образовании // ОВ. — 1889. — 24 серпня.

16. Успенский Ф. Археологический съезд (Письмо из Москвы) // ОВ. — 1890. — 16 січня.

17. Левченко Г. Яковлев Володимир Олексійович // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок XIX — середина XX ст.). — Одеса : Друкарський дім,

2009. — С. 463 — 465; Історик В. О. Яковлев (1840 — 1896): реалізація наукового доробку у періодичній пресі // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри / Відп. ред. М. І. Михайлуца. — Одеса : ВМВ, 2009. — С. 152 — 158 та ін.

18. Яковлев В. К истории заселения Хаджибея (1789 — 1795). К столетию завоевания Хаджибея. — Одесса, 1889. — 57 с.; Из Одесской старины. II. Раздача земель в Гаджибее и его окрестностях. 1792 — 1794// ОВ. — 1889. — 21 серпня; Из Одесской старины. Подполковник Кесь Оглу// ОВ. — 1890. — 19 листопада; К двадцатипятилетию Императорского Новороссийского университета//ОВ. — 1890. — 1 травня.

19. Російський державний історичний архів. — Ф. 776. — Оп. 5. — Спр. 81^б. — Арк. 146 - 148.

20. Об открытии подписки на ОВ на 1890 г. // ОВ. — 1890. — 1 січня.

21. К двадцатипятилетию Императорского Новороссийского университета // ОВ. — 1890. — 1 травня.

22. Маркевич А. Императорский Новороссийский университет (Историческая записка, читанная проф. А. И. Маркевичем на торжественном акте университета 1 мая) // ОВ. — 1890. — 2, 3 травня.

23. Маркевич А. Город Качибей или Гаджибей — предшественник города Одессы // Записки Императорского Одесского общества истории и древностей. Т. 17. — Одеса, 1894. - 73 с.

24. Яковлев В. Эпизод из жизни Лермонтова//ОВ. — 1891. — 15 липня.

25. Маркевич А. Поминки по Вл. Ал. Яковлеву. — Одеса, 1896. — С. 7.

26. Маркевич А. Южная Русь при Петре Великом // ОВ. — 1891. — 8, 10, 15 квітня.

27. Маркевич А. Библиография. «Киевская старина» 1883, т. VI кн. VII // ОВ. — 1884. — 8 березня.

28. Модестов В. Нелишняя заметка (Из письма в редакцию) // ОВ. — 1890. — 5 травня.

29. Маркевич А. К «нелишней заметке» проф. Модестова // ОВ. — 1890. — 6 травня.

30. Маркевич А. Императорский Новороссийский университет (Историческая записка, читанная проф. А. И. Маркевичем на торжественном акте университета 1 мая) // ОВ. — 1890. — 2 травня; Общеславянские учреждения (Речь, произнесенная проф. А. И. Маркевичем в торжественном годичном собрании одесского славянского благотворительного общества, 1 мая 1890г.) //ОВ. — 1890. — 14 — 16 травня; Южная Россия при Петре Великом // ОВ. — 1891. — 14, 16, 18 березня; Южная Россия при Петре Великом (Лекция вторая)// ОВ. — 1891 — 8, 10, 15 квітня; Письма из Ярославля.//ОВ. — 1887. —

13, 14, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25 серпня, 21 вересня; Виленский IX археологический съезд// ОВ. — 1893. — 5 серпня; IX Виленский археологический съезд. II // ОВ. — 1893. — 8, 9, 11, 13, 15, 17, 19 серпня та ін.

31. Гончарук Т., Новікова Л. Надлер Василь Карлович // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початокXIX — серединаXX ст.). — Одеса, 2009. — С. 259 — 262 та ін.

32. Борьба эллинов за независимость (Публичная лекция профессора Надлера) // ОВ. — 1891. — 2 квітня; Надлер В. Инспекционная поездка дюка де-Ришелье (Из прошлого Новороссийского края) // ОВ. — 1892. — 11, 13 січня; Публичная лекция проф. Надлера // ОВ. — 1892. — 13 січня; Из прошлого Новороссийского края. Одесское веселье в начале настоящего века.//ОВ. — 1892. — 28 січня; Из прошлого Новороссийского края. Крымская идиллия. // ОВ. — 1892. — 14, 15, 18 лютого; К истории Дюковского сада. // ОВ. — 1892. — 18, 19 червня; Нашествие и чума (Эпизод из одесской старины).//ОВ. —

1892. — 6, 11, 18 серпня; Дюк де-Ришелье в лагере князя Потемкина (Исторический рассказ).// ОВ. — 1892. — 30 грудня; 1893. — 5 січня; К изучению истории города Одессы.// ОВ. — 1893. — 24 лютого; Дюк де-Ришелье на Кавказе. Основание Новороссийска. // ОВ. — 1893. — 22 — 24 червня.

Левченко Г. С.

**Научное наследие преподавателей
Императоре кого Новороссийского университета
на страницах газеты «Одесский вестник»**

Данная публикация посвящена исследованию научного наследия преподавателей Императорского Новороссийского университета на страницах газеты «Одесский Вестник». В результате проведения научных исследований выявлено значительное количество публикаций одесских ученых разных по объему и информативной наполняемости, что позволяет дополнить информационную базу относительно интеллектуальной биографии преподавателей вуза во второй половине XIX в.

Levchenko H. S.

The Imperial Novorossiya university professors scientific heritage in the *Odessa herald newspaper*

This publication is dedicated to the study of the Imperial Novorossiya University Professors scientific heritage in the Odessa Herald Newspaper. The research finds a significant number of Professors' various in volume and contents publications, which enable to complete informational background with respect to the intellectual biographies of the university Professors in the second half of the 19th century.